

„Ime, hát megeltem hazámat”

100 ÉVE SZÜLETETT JÓZSEF ATTILA

József Attilára emlékezünk határokon innen és kívül, mindenütt, ahol magyarul beszélnek, beleértve Európa nagyvárosait. Arról a költőről szólnak a megemlékezések, konferenciák, versmondó versenyek, aki 1934-ben a különös gonddal összeállított válogatott kötete, a *Medvetánc* élére egy népdalrészletet illesztett mottóul:

„Aki dudás akar lenni
pokolra kell annak menni
ott kell annak megtanulni
hogyan kell a dudát fújni.”

Aligha tévedünk, ha feltételezzük, hogy az ez időtájról már egyre inkább önmaga identitásával, lelkének mélyrétegeivel foglalkozó költő a pokolra szállás ősi toposzát önmagára, saját sorsára is vonatkoztatta. A dudás, a művész sajátos sorsa az ő személyes életében, poétikai útkeresésében is benne van. Ez időre ez a fiatal ember – 29 éves, és ettől az évtől kezdve már kései költészetéről szokás beszélni – már megtapasztalta a modernség úgyszólván összes eszmeáramlatát: volt liberális, majd népi, s utána kommunista, hogy aztán oly módon térjen vissza a liberalizmushoz, hogy egyfajta külön utasként élete végéig fenntartsa társadalmi elkötelezettségét, hogy még a szerelmi könyörgésébe is beleszöjje a társadalmi kismizmizettekkel való sorsközösséget:

„Ugy kellesz nekem Flóra, mint falun
villanyfény, kőház, iskolák kutak;
mint gyermekeknek játék, oltalom,
munkásoknak emberi öntudat.”

József Attila költészetében a modernség kiteljesedését hozó évszázad csaknem minden poétikai törekvése visszhangra lett. Poetái önállóságát az a vers hozta meg, amely az élete alakulására is nagy hatással volt, s amely nemzedékek lázadó jelképének számít. A *Tiszta szívvel* folklorisztikus formája és az avantgárd irányába mutató hangzása már jelzi József Attila szintetizáló törekvését és hajlamát. A tiszta poezis ideáját valló korszakában már feltűnnek a népi tematikájú művek, s a kommunista időszak munkásverseiben a világ értelmezéséhez a marxizmus mellett a modernség másik nagy eszmeáramlata, a freudizmus szolgál. S az egykor sokat idézett, de sokszor csak felületesen értett és értelmezett művek arról a költői szemléletről vallanak, amely a társadalmi lét és a személyes sors feszítő ellentmondásait megkísérelte összhangba hozni. A város peremén jövőképek igazságához ma sem férhet kétség:

„Míg megvilágosul gyönyörű
képességünk, a rend,
mellyel az elme tudomásul veszi
a véges végtelent,
a termelési erőket odakint
s az ösztönöket idebent...”

A külső rend megvilágosításának, humanizációjának történelmi ellehetetlenülése egyre inkább a lét személyes megélhetetlenségének tapasztalatát hozta. „Im itt a szenvedés belül / ám ott kívül a magyarzat” – fogalmazódik meg az *Eszméletben* az a keserű sorsértelmezés, amely egyre inkább a *Reménytelenül jó-*

zan világszemléletét érvényesítette. A tudomásulvételt, a reménytelenség elfogadását. A történelem és a benne élő ember pszichológiájának megértése, illetve ennek kísérlete, József Attila freudomarxizmusa szükségszerűen hívta elő a saját sors, a saját identitás elemzésének kísérletét, a pszichoanalitikus verseket és prózai írásokat. A személyiség ilyen – olykor szívszorító és megdöbbentő – önelemzésével jut el a költő a pokol bugyraihoz, az őt kínzó és most az analízis során, az analitikus terápiában felszínre jutó és felnagyítódó gyermekkori sérelmek és traumák kiírásához, versbefoglalásához.

Az utolsó évek alkotásai a megváltónak hitt szerelem reménykedő reménytelenségéről, az asszonyi játékokról éppúgy örökérvényűen szólnak, mint a személyiség szétfoslásának tragikus érzetéről (*Kiáltás*), „Még jó hogy vannak jambusok” – fogalmazódik meg a világ humanizációjának és a személyiség megőrzésének biztosítékául szolgáló költészet szerepe. „Magamban bíztam eleitől fogva” – értelmezi át a keserűség, a magányba zártság tapasztalata az életpálya és a költői pálya egészét, hogy a legpesszimistább önértelmezésekhez és önértékelésekhez jusson. Társadalmi számkivetettsége, magánya, ellehetetlenült élete hívta elő a költői öröklét visszavonását, a költői életmű megkérdőjelezését: „Majd a szabadság békessége / is eljön, finomul a kő, – / minket is elfelednek végre / lugasok csendes árnyain” (*Óspatkány terjeszt kört*).

József Attilát nem feledték, nem feledjük. Noha az egyes történelmi korszakok más és más „igazi” József Attilát találtak verseiben, saját képükre akarván formálni az ő öntörvényű személyét és személyiségét. Ma egyre inkább hihetünk benne: megelme hazáját, nemcsak a földben, hanem bennünk olvasókban. Szívünkben és értelmünkben.

